

Марина А. С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, фінансів та економічної безпеки
Донецького національного технічного університету*

Панасенко Ю. Ю.

*магістр
Донецького національного технічного університету*

Maryna A. S.

*Ph.D in Economics,
Associate Professor of Accounting, Finance and Economic Safety department,
State Higher Educational Establishment «Donetsk National Technical University»*

Panasenko Yu. Yu.

*Postgraduate student of Accounting, Finance and Economic Safety department,
State Higher Educational Establishment «Donetsk National Technical University»*

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлено теоретичні аспекти організації та проведення державного фінансового контролю закладів вищої освіти України крізь призму фінансових засад діяльності системи вищої освіти. Визначено завдання та функції провадження державного фінансового контролю в закладах вищої освіти. Запропоновано модель здійснення державного фінансового контролю, яка визначає основні етапи процесу здійснення державного фінансового контролю та завдання кожного з етапів.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, фінансові засади, заклад вищої освіти, модель державного фінансового контролю.

Вступ та постановка проблеми. Важливість розвитку системи освіти зумовлена її роллю у формуванні соціального капіталу, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, підвищенні конкурентоспроможності держави та досягненні стратегічних пріоритетів розвитку суспільства.

Стратегічні зміни системи освіти, які набувають упродовження, стосуються не тільки закладів освіти, методик викладання, підходів до організації освітнього процесу, а й структури фінансування освіти та контролю за ефективністю використання коштів. За оцінками різних експертів, витрати на освіту в Україні становлять близько 5,5% ВВП країни, хоча законом регламентується не менше 7% від ВВП державних асигнувань на розвиток системи освіти. Формування якісно нового суспільства, спроможного до відновлення та підвищення конкурентоспроможності держави, можливе лише за належного фінансування системи освіти загалом та вищої освіти зокрема.

Сьогодні, коли система освіти загалом та вищої освіти зокрема знаходиться у стані трансформаційних перетворень, контроль за законністю та ефективністю використання державних коштів закладами освіти набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку державного фінансового аудиту у різних сферах відображені в чисельних роботах вітчизняних науковців-теоретиків та практиків. Зокрема, у публікаціях С.В. Бардаша [1], Л.В. Дікань [2, с. 297], Є.В. Мниха [3, с. 319], Л.В. Сухарєвої [4], І.О. Шевченко [5], О.А. Шевчука [6] висвітлені теоретичні засади, методологія, а також питання стандартизації процедури державного фінансового аудиту. Проте щодо проведення державного фінансового контролю закладів вищої освіти досі є певна незгодженість як у трактуванні окремих базових понять, так і у методичних підходах та процедурі його проведення.

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів особливостей провадження державного фінансового контролю закладів вищої освіти України.

Результати дослідження. Державний фінансовий контроль, відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [7], має на меті перевірку та нагляд за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі; забезпечується уповноваженим органом державного фінансового контролю через проведення фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі.

Фінансові засади функціонування закладів вищої освіти України визначаються Законами України «Про освіту» [8] та «Про вищу освіту» [9], відповідно до яких функції формування, використання та контролю за фінансовою сферою розподілено між державою, засновником та керівництвом закладу вищої освіти (далі – ЗВО) (табл. 1).

ЗВО підлягають фінансовому контролю двох типів: контролю з боку керівника закладу освіти та контролю з боку держави за ефективним використанням освітніх субвенцій та виділеного фінансування вищої освіти.

Таким чином, державний фінансовий контроль стосується діяльності ЗВО щодо розпорядження коштами, виділеними з державного бюджету на:

– підготовку здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврський), другим (магістерський) та третім (доктор філософії) рівнем освіти;

- виплату стипендій здобувачам освіти усіх освітніх рівнів;
- розроблення та виконання державних програм;
- провадження освітньої, наукової та міжнародної діяльності;
- провадження господарської діяльності (ЗВО державної форми власності) тощо.

Виходячи з визначень державного фінансового контролю та враховуючи особливості фінансових засад організації фінансової діяльності освітніх установ, ЗВО, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, підлягають державному фінансовому контролю, зокрема у формі державного фінансового аудиту та контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель.

Відповідно до законодавства [7], «державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Результати державного фінансового аудиту та їх оцінка викладаються у звіті» (ст. 3), а «контроль за дотриманням законодавства у сфері закупівель здійснюється шляхом проведення моніторингу закупівлі у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі», проведення перевірки закупівель, а

також під час державного фінансового аудиту та інспектування» (ст. 5).

Водночас у науковій літературі досі відсутній єдиний підхід до визначення як самого поняття «державний фінансовий аудит системи освіти», так і його цілей, завдань та процедури здійснення. Так, Л.О. Сухарева зазначає, що «державний фінансовий аудит системи освіти як елемент державного фінансового контролю спрямований на досягнення певної мети, що припускає вирішення певного комплексу завдань. Слід враховувати, що завдання в конкретних ситуаціях отримує різні інтерпретації та визначає відношення спостерігача до об'єкта і є критерієм, за яким відбувається відбір об'єктів і їх властивостей» [4, с. 47]. Про комплексність державного фінансового аудиту в своїх роботах зазначає також В.Ю. Трайтлі [10, с. 46], виділяючи при цьому такі напрями діяльності ЗВО, що підлягають контролю у зв'язку із супроводженням бюджетних програм, за якими фінансується система вищої освіти в Україні:

- оцінка раціональності прийнятого управлінського рішення (розгляд можливих альтернатив, пріоритетності бюджетних витрат);
- виявлення резервів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів за допомогою розроблення механізмів попередження нераціонального та нецільового використання коштів;
- розроблення варіантів оптимізації системи управління фінансово-господарською діяльністю ЗВО;

Таблиця 1

Фінансові аспекти діяльності ЗВО України

№ з/п	Аспект фінансової діяльності	КМУ	МОН	Засновник	Керівник	Вчена рада	Наглядова рада
1.	Розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм у сфері вищої освіти	+					
2.	Формування пропозицій про обсяг освітніх субвенцій та державного фінансування вищої освіти і стипендійного фонду		+				
3.	Розподіл освітніх субвенцій та державного фінансування вищої освіти і стипендійного фонду ЗВО, що перебувають у сфері управління МОН		+				
4.	Визначення нормативів фінансового забезпечення ЗВО		+				
5.	Фінансування державних ЗВО		+				
6.	Фінансування приватних ЗВО			+			
7.	Розпорядження надходженнями від провадження господарської та іншої діяльності, передбаченої установчими документами ЗВО				+		
8.	Здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю ЗВО				+		
9.	Вирішення питань фінансово-господарської діяльності ЗВО				+		
10.	Забезпечення виконання фінансового плану (кошторису) ЗВО				+		
11.	Контроль дотримання всіма підрозділами ЗВО штатно-фінансової дисципліни				+		
12.	Відповідальність за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження нерухомого та іншого майна ЗВО				+		
13.	Ухвалення фінансового плану і річного фінансового звіту ЗВО					+	
14.	Сприяння залученню додаткових джерел фінансування ЗВО						+
15.	Оприлюднення інформації щодо кошторису ЗВО на поточний рік та всі зміни до нього; звіту про використання та надходження коштів; проведення тендерних процедур				+		

Джерело: складено авторами на основі [8; 9]

- установлення ступеня ефективності та раціональності використання усіх видів ресурсів під час підготовки фахівців із вищою освітою;
- контроль раціональності використання ресурсів;
- контроль за структурною відповідністю та цільовим призначенням формування і використання фінансових ресурсів ЗВО.

Не менш важливою при цьому є оцінка результативності бюджетних програм фінансування вищої освіти, зокрема:

- оцінка результативності роботи ЗВО (виконання програми у повному обсязі в установлені строки);
- оцінка соціального ефекту від підготовки фахівців за певним рівнем вищої освіти;
- оцінка процесу фінансування вищої освіти за окремими програмами;
- виявлення проблемних питань, ліквідація відхилень та постійне вдосконалення процесу фінансування ЗВО.

Відповідно до дослідження авторів [11], мету і завдання державного фінансового аудиту системи освіти у контексті державного фінансового контролю трактують по-різному як серед науковців, так і у нормативно-правових актах, що мають суперечливий характер. Кожен науковець у трактуванні мети державного фінансового аудиту виокремлює певні параметри, що перевіряються, і наголошує на можливості застосування результатів для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Здійснення державного фінансового контролю ЗВО у формі аудиту дає змогу оцінити результативність державних програм у сфері освіти, ефективність використання державних ресурсів та дотримання законодавства у процесі здійснення господарської діяльності. У системі вищої освіти України на початок 2017/2018 н. р. функціонують 289 ЗВО переважно державної форми власності, що зумовлює також застосування до них державного фінансового контролю у формі контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель.

Державними органами, які здійснюють державний фінансовий контроль у сфері вищої освіти, є Державна аудиторська служба України та Рахункова палата України.

Слід погодитися з авторами [11] про доречність виділення п'яти етапів державного фінансового аудиту ЗВО, які повністю охоплюють процес державної перевірки з виділенням завдань, необхідних для виконання на кожному етапі, а також методів та прийомів, що використовуються для виконання кожного завдання. Проте з наведеної моделі не до кінця зрозуміло є взаємодія суб'єкта та об'єкта державного фінансового контролю, а також

часові характеристики процесу. Тому пропонується така узагальнююча модель державного фінансового контролю закладів сфери вищої освіти (рис. 1):

Таким чином, державний фінансовий контроль ЗВО складається з низки взаємозалежних етапів, які містять певні стадії та процедури.

Перший етап «Планування державного фінансового контролю ЗВО» передбачає визначення конкретних об'єктів контролю на черговий рік відповідно до стратегічного плану роботи органу фінансового контролю, внесення коригувань до стратегічного плану роботи (відповідно до потенційних сфер контролю на п'ять років).

На другому етапі «Підготовка програми державного фінансового контролю ЗВО» здійснюється дослідження системи внутрішнього фінансового контролю для оцінки її спроможності до виявлення та своєчасного усунення керівництвом ЗВО можливих відхилень у провадженні фінансової діяльності. Цей етап передбачає також розроблення програми здійснення державного фінансового контролю на основі оціненої системи внутрішнього контролю; визначаються цілі та основні завдання контролю, критерії, за якими здійснюватиметься оцінка результативності використання бюджетних коштів, а також методика здійснення державного фінансового контролю. На основі програми складається робочий план проведення державного фінансового контролю із зазначенням зон відповідальності кожного ревізора.

Третій етап «Здійснення державного фінансового контролю ЗВО» передбачає безпосередньо здійснення аналізу бухгалтерської документації, документів щодо провадження освітньої, наукової, господарської та фінансової діяльності; обчислення показників раціональності та ефективності роботи ЗВО; оцінку за визначеною у плані державного фінансового контролю методикою господарської діяльності та управління фінансовими ресурсами ЗВО. До цього етапу також належить оцінка матеріально-технічної бази ЗВО; аналіз кошторисів, фінансових планів, договорів, звітів щодо виконання бюджетних програм, документів, пов'язаних з організацією та веденням бухгалтерського обліку, складанням фінансової звітності та організацією системи внутрішнього контролю.

На четвертому етапі «Оформлення результатів державного фінансового контролю ЗВО» складається звіт за результатами отриманих у результаті провадження державного фінансового контролю даних. На цьому етапі систематизується інформація, робляться висновки щодо результатів перевірки, визначаються порушення та розробляються рекомендації щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю та управління фінансовими ре-

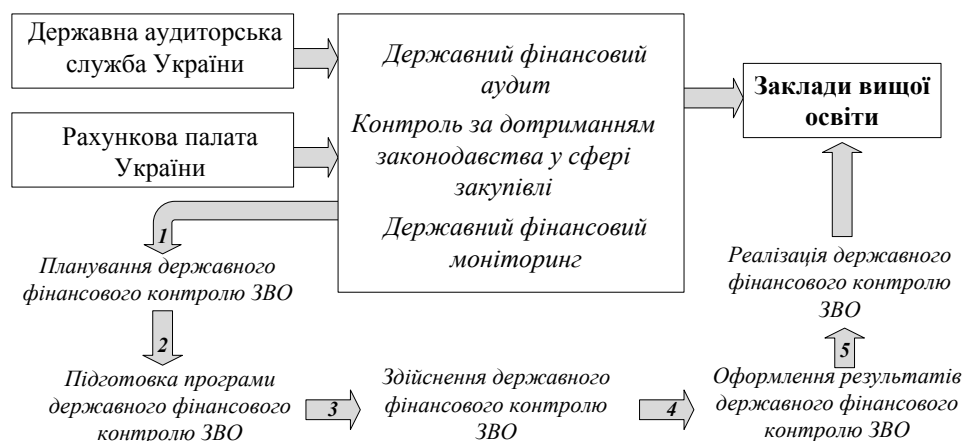

Рис. 1. Модель державного фінансового контролю ЗВО

сурсами ЗВО, дотриманням законодавства під час використання бюджетних коштів тощо.

Кінцевим етапом державного фінансового контролю ЗВО є «Реалізація державного фінансового контролю ЗВО», який передбачає насамперед доведення результатів державного фінансового контролю до зацікавлених осіб та перевірку виконання зазначених у Звіті про здійснення державного фінансового контролю рекомендацій.

Таким чином, усі етапи державного фінансового контролю пов'язані між собою та спрямовані на оптимізацію фінансових засад функціонування ЗВО та розвиток системи вищої освіти загалом.

Оптимізація фінансових засад функціонування та підвищення ефективності діяльності ЗВО стосується насамперед організації внутрішньої системи фінансового контролю, зокрема процесів організації, аналізу та контролю за плануванням, формуванням і використанням наявних фінансових ресурсів. Означені процеси відображаються в кошторисі ЗВО. Відповідно до Бюджетного кодексу України, кошторис – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподілу бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень [12]. Отже, основна увага під час здійснення державного фінансового контролю ЗВО приділяється оцінці підходів і процедурі складання, затвердження, внесення змін та виконання кошторису.

Отже, державний фінансовий контроль ЗВО, який має на меті оцінку правильності, раціональності та ефектив-

ності використання державних фінансових ресурсів закладами освіти, реалізується в поетапній перевірці основних напрямів діяльності, зокрема:

- дотримання ЗВО визначених в установчих документах напрямів діяльності, функцій та завдань;
- наявності паспорту бюджетної програми; наявності затвердженого в установленому порядку кошторису;
- обґрунтованості розрахунків обсягів надходжень та видатків загального та спеціального фондів;
- дотримання порядку внесення змін до кошторису коригування обсягів бюджетних зобов'язань тощо.

Висновки. ЗВО є основними об'єктами державного фінансового контролю у системі вищої освіти внаслідок реалізації державних програм у сфері вищої освіти. Основною метою здійснення державного фінансового контролю ЗВО є оцінка результативності, ефективності та законності використання державних коштів керівництвом ЗВО у процесі провадження освітньої, наукової, господарської та фінансової діяльності. За результатами дослідження фінансових засад функціонування ЗВО визначено, що контрольні функції у сфері фінансової діяльності розподілено між державою, засновником та керівником ЗВО. Проте головна роль у контролі за використанням державних коштів, спрямованих у сферу вищої освіти, все ж таки належить державі. А здійснення державного фінансового контролю провадиться у формі державного фінансового аудиту та контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель. Запропоновано модель проведення державного фінансового контролю ЗВО, яка складається з п'яти основних етапів та передбачає взаємозв'язок усіх учасників процесу державного фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Бардаш С.В. Державний фінансовий аудит : зміст та доцільність впровадження в практику контрольної діяльності. Науковий вісник ДАСОА. 2009. № 4. С. 21–26.
2. Дікань Л.В. Організація внутрішнього контролю в бюджетній установі: прикладний аспект питання. Бізнес Інформ. 2013. № 10. С. 296–301.
3. Мних Є.В. Державний фінансовий аудит : методологія і організація / за ред. Є.В. Мниха. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. 2009. 319 с.
4. Сухарева Л.О., Федченко Т.В. Державний аудит ефективності: системність, організація, методика : монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. 289 с.
5. Шевченко Н.В. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні: проблеми та перспективи. Вісник Української академії банківської справи. 2010. № 2(29). С. 34–39.
6. Шевчук О.Д., Мукоїд І.Л. Особливості проведення державного аудиту в Україні. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4. Т. 2. С. 230–234.
7. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII в редакції від 27.01.2018 р. / Верховна рада України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення 02.05.2018).
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII в редакції від 05.09.2017 р. / Верховна рада України. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 02.05.2018 р.).
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами та доповненнями) в редакції від 01.01.2018 р. / Верховна рада України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 02.05.2018 р.).
10. Трайтлі В.Ю. Уточнення економічного змісту державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Молодий вчений. 2014. № 8(11). С. 45–48.
11. Блакита Г., Откаленко О. Державний фінансовий аудит системи вищої освіти. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 3. С. 100–113.
12. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.201 № 2456-VI в редакції від 01.01.2018 р. / Верховна Рада України. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 10.05.2018 р.).

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье освещены теоретические аспекты организации и поведения государственного финансового контроля учебных заведений высшего образования Украины через призму финансовых основ функционирования системы высшего образования. Определены задания и функции осуществления государственного финансового контроля в учреждениях высшего образования. Предложена модель осуществления государственного финансового контроля, в которой определены основные этапы процесса осуществления государственного финансового контроля и задания каждого из этапов.

Ключевые слова: государственный финансовый контроль, финансовые основы, учреждение высшего образования, модель государственного финансового контроля.

STATE FINANCIAL CONTROL OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE HIGHER EDUCATION OF UKRAINE: THEORETICAL ASPECT

Summary. In paper theoretical aspects of the organization and behavior of the state financial control of educational institutions of the higher education of Ukraine through a prism of financial bases of functioning of system of the higher education are covered. Tasks and functions of implementation of the state financial control in institutions of higher education are defined. The model of implementation of the state financial control in which the main stages of process of implementation of the state financial control and a task of each of stages are defined is offered.

Key words: state financial control, financial bases, institution of higher education, model of the state financial control.

УДК 658.012.32:338.3.

Гончаренко О. М.

*доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеського національного економічного університету*

Мартинюк О. А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародного гуманітарного університету*

Goncharenko O. M.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Finance and Economics
Odessa State Economic University*

Martunyk O. A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
International Humanitarian University (Odessa)*

ВИЗНАЧЕННЯ ГЕНОТИПУ ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. У статті розглянуто процес визначення та формування генотипу технології управління підприємством та генотипу її інноваційності. Сформовано модель трансформації генотипу інноваційних технологій. Згруповано ієрархічну схему визначення генотипу інноваційної технології управління та запропоновано фрагмент можливих значень лінгвістичних змінних нечіткої моделі комплексної оцінки ІТУ на прикладі гену «Інновації»

Ключові слова: генотип технології управління, геном інноваційності, схема визначення генотипу, ген хромосом-інновація, ген-оператор, ген-регулятор, модель оптимізації.

Вступ та постановка проблеми. У сучасному бізнесі розвинених країн разом з управлінням знаннями все більшого значення набуває управління креативністю в поєднанні із застосуванням сучасних наукових досліджень у сферах розвитку синергії і теорії систем.

Традиційна парадигма під тиском сучасних технологій поступово поступається місцем генетичним моделям, онтології і семіотиці. Глобалізація і насичення потоків інформації в різних сферах людської діяльності актуалізує конвергентні підходи і концепції до розвитку наук. Тому

генетичні моделі отримують велике поширення в економіці та управлінні. Автором зроблена спроба використання структури геномних моделей у формалізації знань методології формування інноваційної технології управління.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Основи теорії інновацій та її сучасні концепції базуються на дослідженнях про ділові цикли, технологічні уклади, інноваційні процеси на макро- і мікрорівнях. Дослідження циклічної динаміки розвитку суспільства здійснювалися такими вченими, як Н. Кондратьєв, Й. Шумпетер,